

UNIVERSITY OF BELGRADE - FACULTY OF SPECIAL
EDUCATION AND REHABILITATION

THE EUROPEAN ASSOCIATION ON EARLY
CHILDHOOD INTERVENTION

EUROPEAN ASSOCIATION OF SERVICE PROVIDERS
FOR PERSONS WITH DISABILITIES

Eurlyaid Conference 2017

**Early Childhood Intervention:
For meeting sustainable
development goals of the
new millennium**

PROCEEDINGS

*Belgrade, Serbia
October, 6 - 8th 2017*

UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL
EDUCATION AND REHABILITATION

THE EUROPEAN ASSOCIATION ON EARLY CHILDHOOD
INTERVENTION

EUROPEAN ASSOCIATION OF SERVICE PROVIDERS FOR
PERSONS WITH DISABILITIES

Eurlyaid Conference 2017

Early Childhood Intervention:
For meeting sustainable
development goals of the
new millennium

PROCEEDINGS

Belgrade, Serbia
October, 6 – 8th 2017

PROCEEDINGS

PUBLISHER / IZDAVAČ

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

FOR PUBLISHER / ZA IZDAVAČA

Prof. dr Snežana Nikolić
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

EDITORS / UREDNICI

Prof. dr Mirko Filipović
Prof. dr Branislav Brojčin
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

REVIEWER / RECENZENTI

Prof. dr Zorica Matejić-Đuričić
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
PhD Jean Jacques Detraux
University of Liège, Liège – Department of Psychology: Cognition and Behavior,
Special Education
Jürgen Kühn
University of Applied Sciences, Emden, Germany

PROOFREADING AND CORRECTION / LEKTURA I KOREKTURA

Maja Ivančević-Otanjac

DESIGN AND PROCESSING / DIZAJN I PRIPREMA

Biljana Krsić
Zoran Jovanković
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Serbia /
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Proceedings will be published in electronic format CD.

Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-101-3

Razvoj vokabulara kod djece sa govorno-jezičkim poremećajima i djece tipičnog jezičkog razvoja: preliminarno ispitivanje

Bojana Vuković

Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Medicinski fakultet, Foča, Bosna i Hercegovina

Mile Vuković

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Srbija

Sladana Čalasan

Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Medicinski fakultet, Foča, Bosna i Hercegovina

Uvod: Razvoj rječnika je dinamičan proces, koji se sa uzrastom mijenja, kako po kvanitietu, tako i po kvalitetu. Pored uzrasta, na dinamiku razvoja rječnika mogu da utiču i drugi faktori kao što su: okruženje, intelektualne sposobnosti, obrazovanje roditelja i dr. Cilj ovog rada je utvrđivanje uticaja uzrasta na razvoj rječnika kod djece sa poremećajem u govorno jezičkom razvoju i djece tipičnog jezičkog razvoja.

Metodologija: Uzorak se sastojao od 362 djece, oba pola, uzrasta od 5 do 7 godina. Trijažnim artikulacionim testom i testom Strip priča izdvojen je poduzorak od 32 ispitanika sa govorno-jezičkim poremećajem, koji je činio eksperimentalnu grupu. Kontrolnu grupu činilo je 32 djece ujednačenih prema polu i uzrastu sa ispitanicima eksperimentalne grupe. Ispitanici su podijeljeni u tri uzrasne kategorije. Razvijenost leksikona je procjenjivana Semantičkim testom i Test rječnikom. Istraživanje je obavljeno u predškolskoj ustanovi i školama u Foči, tokom 2016. godine.

Rezultati: Kada je u pitanju ukupan skor, na semantičkom testu u eksperimentalnoj grupi nije uočena statistički značajna razlika između grupa ispitanika različitog uzrasta. Međutim, poređenjem ukupnog skora na Test rječniku, jednofaktorskom analizom varijanse (ANOVA) utvrđene su visoko statistički značajne razlike između ispitanika uzrasta pet ($54,50 \pm 3,50$) i šest godina ($72,23 \pm 3,26$) ($p=0,001$), šest i sedam godina ($88,00 \pm 4,35$) ($p=0,001$), i pet i sedam godina ($p=0,001$), pri čemu su ispitanici starijeg uzrasta pokazali značajno više vrijednosti u odnosu na mlađe ispitanike. S druge strane, u kontrolnoj grupi ispitanika nisu uočene statistički značajne razlike u srednjim vrijednostima skora na Semantičkom, niti na Test rječniku između ispitanika različitih uzrasnih kategorija.

Zaključak: *Primjenom Test rječnika, utvrđeno je da uzrast statistički značajno utiče na razvoj leksikona kod djece sa poremećajem u govorno-jezičkom razvoju, dok u kontrolnoj grupi ispitanika takav efekat nije utvrđen. Dobijeni rezultati ukazuju na potrebu ispitivanja razvoja leksikona na većem uzorku ispitanika.*

Ključne riječi: *ekspresivni rječnik, uzrast, djeca, poremećaj u jezičkom razvoju, tipični jezički razvoj*

UVOD

Razvoj govora i jezika je dugotrajan proces u okviru koga se izdvajaju prelingvistička i lingvistička faza. Prelingvistička faza obuhvata period od prvog krika novorođenčeta do svjesne upotrebe prve riječi, što se u prosjeku dešava između desetog i dvanaestog mjeseca života. Lingvistička faza započinje pojavom prve riječi i traje sve do potpunog ovladavanja fonologijom, gramatikom i sintaksom datog jezika (Vuković, 2015).

Pojava i upotreba prve riječi je i najuočljiviji znak usvajanja jezika u ranom dječjem uzrastu, i reprezentuje razvoj leksičko-semantičkog nivoa jezičkog sistema. Razvoj leksikona se manifestuje povećanjem broja riječi u govoru i razumijevanjem njihovog značenja. Tako na primer, dijete na uzrastu 18 mjeseci može da produkuje oko 50 riječi, a na uzrastu od 5 godina oko 2000 riječi. Leksičko-semantički razvoj dovodi do formiranja mentalnog leksikona koji se definiše kao „skladište” riječi koje obuhvata sva znanja o svim riječima nekoga jezika u umu govornika tog jezika. Mentalni leksikon obuhvata kompleksne strukture i procese koji nam omogućavaju nesmetanu komunikaciju, vrlo brzo i lako govorenje, razumijevanje i pamćenje. Takođe, mentalni leksikon omogućava tvorbu novih riječi i uklapanje jezičkog znanja u opšte znanje o svijetu koji nas okružuje (Erdeljac, 2009).

Ispitivanja razvoja leksikona baziraju se na procjeni upotrebe riječi i poznavanju značenja leksičkih jedinica. Ispitivanja leksičkog razvoja na srpskom govornom području pokazala su da postoji određena hijerarhija u usvajanju značenja riječi (Vladislavljević, 1983).

S. Vladislavljević je utvrdila da se najprije razvija sposobnost pronalaženja većeg broja značenja unutar jedne riječi (homonimi), a potom se razvijaju asocijacije polariteta, tj. antonimi i to u domenu konkretnih pojmova, zatim sledi usvajanje sinonima. Na kraju dolazi do usvajanja metonima koji takođe ne predstavljaju dio aktivnog dječjeg rječnika (Vladislavljević, 1983).

Pored toga, ova autorka naglašava da sva značajna odstupanja od navedenog redosleda usvajanja leksičke građe ukazuje na siromaštvo i zaostajanje u razvoju leksičko-semantičkog nivoa jezičke strukture. Prema tome, razvijenost navedenih

semantičkih kategorija je jedan od pokazatelja razvijenosti leksičke semantike. Takođe, jedan od pokazatelja razvijenosti leksikona jeste sposobnost imenovanja vizuelno prikazanih pojmova i njihovog definisanja, što se utvrđuje primjenom specifičnih testova, kao što je Test-rječnik, na primjer.

Poremećaji u jezičkom razvoju manifestuju se fonološkim, gramatičkim, leksičkim, semantičkim i pragmatiskim deficitima. Dosadašnji empirijski podaci pokazuju da leksički i leksičko-semantički deficiti predstavljaju značajan aspekt specifičnog poremećaja u razvoju jezika (Avramović, I. Vuković i Vuković, 2012; Milošević i Vuković, 2011; M. Vuković, I. Vuković & Stojanović, 2010). Stoga je za predmet ovog rada odabrano ispitivanje razvoja leksikona kod djece sa poremećajima u jezičkom razvoju u poređenju sa djecom tipičnog razvoja.

CILJ

Cilj ovog rada bio je da se utvrdi razvoj leksikona kod djece sa poremećajem u govorno-jezičkom razvoju i djece tipičnog jezičkog razvoja.

METOD RADA

Uzorak se sastojao od 362 djece, oba pola, uzrasta od 5 do 7 godina. Trijažnim artikulacionim testom i testom Strip priča izdvojen je poduzorak od 32 ispitanika sa govorno-jezičkim poremećajem, koji je činio eksperimentalnu grupu. Kontrolnu grupu činilo je 32 djece ujednačenih prema polu i uzrastu sa ispitanicima eksperimentalne grupe. Ispitanici su podijeljeni u tri uzrasne kategorije. Razvijenost leksikona je procjenjivana Semantičkim testom (Vladislavljević, 1983) i Test rječnikom (Vasić, 1993). Istraživanje je obavljeno u predškolskoj ustanovi i osnovnim školama u Foči, tokom 2016. godine. Statistička analiza podataka je urađena pomoću SPSS 24.0 softverskog statističkog paketa.

REZULTATI SA DISKUSIJOM

Ispitanici su podijeljeni u dvije grupe, eksperimentalnu grupu činilo je 32 ispitanika. Kontrolnu grupu činilo je takođe 32 ispitanika koji su prema polu, intelektualnom statusu, kalendarskom i školskom uzrastu izjednačeni sa ispitanicima eksperimentalne grupe. U obje navedene grupe sve ispitanike u odnosu na uzrast kategorisali smo u tri grupe, u eksperimentalnoj prvu grupu činili su ispitanici od 5 godina kojih je bilo 12,5%, drugu grupu činilo je 32,8% ispitanika uzrasta od 6 godina, dok je treću grupu činilo 4,7% ispitanika uzrasta od 7 godina. Kontrolnu grupu smo kategorisali na isti način tako da prvu grupu čini 4,7% ispitanika, drugu 32,8%, a treću grupu čini 12,5% ispitanika. U eksperimentalnoj i kontrolnoj grupi bilo je po 16 (25%) dječaka i djevojčica (Tabela 1)

Tabela 1 – Distribucija ispitanika prema polu i uzrastu

Socio-demografske karakteristike ispitanika	Grupe ispitanika Broj (%)	
	Ekperimentalna grupa	Kontrolna grupa
Uzrast		
5 godina	8 (12,5)	3 (4,7)
6 godina	21 (32,8)	21 (32,8)
7 godina	3 (4,7)	8 (12,5)
Pol		
Dječaci	16 (25)	16 (25)
Djevojčice	16 (25)	16 (25)

Tabela 2 pokazuje da u eksperimentalnoj grupi nema značajnih razlika u postignutim srednjim vrijednostima na Semantičkom testu između ispitanika različitog uzrasta. S obzirom na heterogenost individualnih jezičkih sposobnosti ove populacije, smatramo da bi veći uzorak unutar uzrasnih kategorija bio reprezentativniji.

Tabela 2 – Prikaz razlika u srednjim vrijednostima ukupnog skora na Semantičkom testu unutar eksperimentalne grupe

Semantički Test	Aritmetička sredina i standardna devijacija		F i p (između grupa)		p (unutar grupa)	
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	F	P	Uzrast	P
Ukupan skor						
Pet godina	11,62	2,13	2,039	0,148	Šest godina	0,149
Šest godina	13,71	2,49			Sedam godina	0,898
Sedam godina	13,00	3,46			Pet godina	0,720

Tabela 3 pokazuje da u okviru eksperimentalne grupe postoji statistički značajna razlika ($F=128,02$; $p=0,001$) između ispitanika različitog uzrasta u pogledu prosječnih vrijednosti na Testu rječnik. Ispitanici uzrasta od 7 godina su pokazali najbolji rezultat ($AS=88,00$; $SD=4,35$), slijede ih ispitanici uzrasta od šest godina ($AS=72,23$; $SD=3,26$), a najniži rezultat je imala najmlađa grupa ispitanika ($AS=54,50$; $SD=3,50$). Razlika je uočljiva i unutar grupa ispitanika, između uzrasta pet i šest godina ($p=0,001$), šest i sedam ($p=0,001$) i pet i sedam godina ($p=0,001$) (Tabela 3)

Tabela 3 – Prikaz razlika u srednjim vrijednostima između ukupnog skora Testa rječnik unutar eksperimentalne grupe ispitanika različitog uzrasta

Test – rječnik	Aritmetička sredina i standardna devijacija		F i p (između grupa)		p (unutar grupa)	
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	F	P	Uzrast	P
Test rječnik – ukupan skor						
Pet godina	54,50	3,50	128,02	0,001	Šest godina	0,001
Šest godina	72,23	3,26			Sedam godina	0,001
Sedam godina	88,00	4,35			Pet godina	0,001

Između grupa ispitanika različitih uzrasta unutar kontrolne grupe uočena je visoka statistički značajna razlika u srednjim vrijednostima kada je u pitanju ukupan skor Semantičkog testa ($F=9,888$; $p=0,001$), pri čemu je ta razlika uočljiva između ispitanika uzrasta pet ($AS=15,66$; $SD=2,08$) i šest godina ($AS=23,00$; $SD=3,11$) ($p=0,001$) i između ispitanika uzrasta sedam ($AS=23,50$; $SD=1,77$) i pet godina ($AS=15,66$; $SD=2,08$) ($p=0,001$), dok između ispitanika uzrasta šest i sedam godina nije utvrđena razlika (Tabela 4). Naime rezultati našeg istraživanja, kao i rezultati istraživanja drugih autora pokazuju da su djeca starijeg uzrasta uspješnija na testu leksičkih sposobnosti (Čolić, 2013; Lazarević i Šefer, 2009; Vancaš i Kovačević, 1999).

Tabela 4 – Prikaz razlika u srednjim vrijednostima skora Semantičkog testa unutar kontrolne grupe ispitanika

Semantički Test	Aritmetička sredina i standardna devijacija		F i p (između grupa)		p (unutar grupa)	
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	F	P	Uzrast	p
Ukupan skor						
Pet godina	15,66	2,08	9,888	0,001	Šest godina	0,001
Šest godina	23,00	3,11			Sedam godina	0,911
Sedam godina	23,50	1,77			Pet godina	0,001

Između grupa ispitanika različitog uzrasta unutar kontrolne grupe utvrđena je visoka statistički značajna razlika u srednjim vrijednostima ($F=312,93$; $p=0,001$) kada je u pitanju ukupan skor na Testu-rječnik, pri čemu je ta razlika uočljiva između ispitanika uzrasta pet ($AS=56,66$; $SD=3,50$) i šest godina ($AS=76,19$; $SD=3,26$) ($p=0,001$), između ispitanika uzrasta šest ($AS=76,19$; $SD=3,26$) i sedam godina ($AS=88,00$; $SD=4,35$) ($p=0,001$), kao i između ispitanika uzrasta sedam ($AS=88,00$; $SD=4,35$) i pet godina ($AS=56,66$; $SD=3,50$) ($p=0,001$) (Tabela 5). Rezultati ispitivanja drugih autora, takođe pokazuju da se leksikon sa uzrastom ekspanzivno bogati i u domenu aktivnog i u domenu pasivnog riječnika (Veselinović, Kašić i Slavnić, 2012).

Tabela 5 – Prikaz razlika u srednjim vrijednostima između ukupnog skora Testa – rječnik unutar kontrolne grupe ispitanika različitog uzrasta

Test – rječnik	Aritmetička sredina i standardna devijacija		F i p (između grupa)		p (unutar grupa)	
	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	F	P	Uzrast	P
Test rječnik – ukupan skor						
Pet godina	56,66	3,50	312,93	0,001	Šest godina	0,001
Šest godina	76,19	3,26			Sedam godina	0,001
Sedam godina	88,00	4,35			Pet godina	0,001

ZAKLJUČAK

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da se razvoj leksikona odvija kako kod djece tipičnog razvoja, tako i kod djece sa poremećajem u jezičkom razvoju. Međutim, evidentne su razlike u dinamici usvajanja leksikona između ove dvije grupe ispitanika. Kod djece sa poremećajem u jezičkom razvoju nema značajnog napretka u leksikonu između tri navedene uzrasne kategorije, prema rezultatima Semantičkog testa, dok postignuća na Test-rječniku pokazuju da se rječnik sa uzrastom uvećava i u ovoj grupi ispitanika. Postignuća ispitanika kontrolne grupe na oba testa pokazuju da se leksikon kod djece tipičnog jezičkog razvoja značajno povećava sa uzrastom.

LITERATURA

1. Avramović, I., Vuković M., Vuković I. (2012). Leksičko-semantičke sposobnosti adolescenata sa poremećajima u govornom i jezičkom razvoju. *Beogradska defektološka škola*, 18(3), 487-503
2. Čolić, G. (2013). Dinamika razvoja leksikona kod djece mlađeg školskog uzrasta. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12(2), 441-452.
3. Erdeljac, V. (2009). *Mentalni leksikon: modeli i činjenice*. Zagreb: Ibis grafiks.
4. Lazarević, E., Šefer, J. (2009). Jezik udžbenika narativnih predmeta: razumevanje reči u sedmom razredu osnovne škole. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 41(2), 418–436.
5. Milošević, N., Vuković, M. (2011). Leksičko-semantičke sposobnosti dece sa specifičnim jezičkim poremećajem i nespecifičnim promjenama elektroencefalografskih aktivnosti. Beograd: *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 10(3), 435-443.
6. Vancaš, M., Kovačević, M. (1999). Je li leksikon logičan? Pojavnost i vrste semantičkih kategorija u djece. U L. Badurina (ur.). *Teorija i mogućnost primjene pragmalingvistike*. Zagreb, Rijeka: *Hrvatsko društvo za primjenjenu lingvistiku* 825-832.

7. Vasić, S. (1991). *Veština govorenja: vežbe i testovi za decu i odrasle*. Pedagoška akademija za obrazovanje učitelja.
8. Veselinovic, I., Kašić, Z., Slavnić, S. (2012). *Sposobnost imenovanja i definisanja pojmova kod djece predškolskog uzrasta*. Beograd: Specijalna edukacija i rehabilitacija.
9. Vladislavljević, S. (1983). Semantički test. U Đ. Kostić, S. Vladislavljević, M Popović: *Testovi za ispitivanje govora i jezika (str. 179-188)*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
10. Vukovic, M., Vukovic, I., & Stojanovic, V. (2010). Investigation of language and motor skills in Serbian speaking children with specific language impairment and in typically developing children. *Research in developmental disabilities*, 31(6), 1633-1644.
11. Vuković, M. (2015). Diferencijalna dijagnoza jezičkih poremećaja kod djece. *Zbornik radova, Govorno jezički poremećaji razvojnog doba*. Beograd: Udruženje logopeda Srbije, 49-71.

VOCABULARY DEVELOPMENT IN CHILDREN WITH SPEECH AND LANGUAGE DISORDERS AND CHILDREN WITH TYPICAL LANGUAGE DEVELOPMENT: PRELIMINARY EXAMINATION

Bojana Vuković*, Mile Vuković**, Slađana Čalasan***

*University of East Sarajevo, Medical Faculty, Foča, Bosnia and Herzegovina

**University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, Belgrade, Serbia

***University of East Sarajevo, Medical Faculty, Foča, Bosnia and Herzegovina

Introduction: Vocabulary development is a dynamic process that changes with age, both in quantity and quality. In addition to age, the dynamics of the vocabulary may be affected by other factors such as the environment, intellectual abilities and parents education. The aim of this paper was to determine the effect of age on the vocabulary development in children with the disorder of speech and language development and children with typical language development.

Methods: The sample consisted of 362 children of both sexes, aged 5 to 7 years. Using Articulation Screening Test and the Test strip tale, we isolated sub-sample of 32 children with speech and language disorders, who made the experimental group. According to this, control group comprised 32 children matched by age and sex. Examinees were divided into three age categories. Vocabulary development is estimated by Semantic test and Vocabulary test. The research was conducted in kindergarten and schools in Foca in 2016.

Results: When it comes to the total score, there was not statistically significant difference between the different age groups on the Semantic test in the experimental group. However, comparison of the total score in the Vocabulary test, using ANOVA showed significant differences between the examinees five (54.50 ± 3.50) and six years (72.23 ± 3.26) ($p = 0.001$), six and seven years (88.00 ± 4.35) ($p = 0.001$), and five to seven years of age ($p = 0.001$), where elder age categories showed significantly higher value in compared to younger categories. On the other hand, in the control group there is no statistically significant difference in total score on the Semantic, or on the Vocabulary test, between different age groups.

Conclusion: Using Vocabulary test, it was found that age significantly affects the development of the vocabulary in children with disorders of speech and language development, while in the control group that effect has not been established. The results suggest the need to examine the development of the vocabulary on a larger sample within age categories.

Key words: expressive vocabulary, age, children, speech and language disorders, typical language development